

4. КУЛЬТУРА ЛЮДНОСТІ УКРАЇНИ В ДОБУ МІДНОГО ВІКУ

Найвизначнішими пам'ятками мідного віку України та Молдови були трипільські, тому їхня періодизація є й періодизацією мідного віку. Нині ці пам'ятки поділяються на три етапи: ранній (А), середній (В, із поділом на два підетапи — I та II) і пізній (С, із поділом на два підетапи — I та II). Відносячи етап СІІ до епохи бронзи й урахувавши ідею В. Г. Збеновича про зміну періодизації Трипілья, ми вважаємо, що *період етапу А був раннім, а етапів В — СІ — пізнім періодом мідного віку.*

На *етапі А* трипільські пам'ятки відомі на території від Карпат до Південного Бугу. Поселення цього етапу, наприклад Гайворон, Сабатинівка II, невеликі за розмірами — 1—1,5 га. На них виявлені заглиблені та наземні будинки двох основних типів — малі (площею до 15—30 м²) і великі (30—50 м²). Тоді з'явилися перші поселення з круговим плануванням (Бернашівка). На *етапі В* трипільці заселили Верхнє Подністров'я та Середнє Подніпров'я, утворивши, очевидно, вже кілька окремих культур. У цей час існували три типи поселень: малі (до 4 га), середні, найпоширеніші (4—8 га) та великі (понад 10 га). Так, поселення Володимирівка займало 60 га. Будинки були наземні, різних розмірів; деякі мали по кілька кімнат. Для поселень цього етапу характерне кругове розташування жител (наприклад, у Володимирівці — п'ятьма колами). Деякі поселення були оточені ровами й валами. На *етапі СІ* трипільська людність просунулася вже й на Північне Подніпров'я, Волинь, Степове Причорномор'я. З'явилися поселення-гіганти (Майданецьке площею 270 га, Тальянки — 400 га),

основна заслуга у вивченні яких належить М. М. Шмаглію. На них зводилися великі й малі будинки — наземні та заглиблені. Деякі з них були, можливо, двоповерховими. Частина поселень мала оборонні споруди (Жванецьке), на інших захисну стіну утворювали будинки зовнішнього кола поселень, котрі щільно прилягали один до одного. <...>

<...> Трипільські пам'ятки славляться своїми різноманітними гончарними виробами: мисками, кришками, широкогорлими з опуклими плічками, біноклеподібними та антропоморфними посудинами. На етапі А трипільський посуд було орнаментовано прокресленими лініями, канелюрами та наколами, часто ангобовано, дуже рідко — пофарбовано. На етапі В поширився мальований посуд. Його поверхня лискована та орнаментована позитивно-негативними композиціями, колами, овалами, ромбами (орнамент виконано білою, червоною, чорною фарбою). Посуд етапу СІ нерідко присадкуватий; він орнаментований штампом і “перлинами” та розмальований фарбою. З глини також виготовлялася велика кількість жіночих (значно рідше — чоловічих) статуеток, фігурок тварин. <...>

На трипільських пам'ятках існували *культові місця*. Наприклад, у Сабатинівці II досліджене житло з жертвником, жіночими статуетками на крісельцях (бикоподібних трониках), кріслом для керівника церемонії (жриці?), у Володимирівці — жертвники в житлах, у Цвиклівцях — укопаний у землю величезний горщик для ритуальних тілоспалень. На поселеннях етапів А та В знайдені рештки умерлих, похованих під житлами або поза ними (в глибоких круглих ямах у межах цих населених пунктів). Найдавніше справжнє трипільське поховання під курганчиком біля Кайнар належить до етапу В. <...>

Чмихов М. О., Кравченко Н. М., Черняков І. Т.
Археологія та стародавня історія України: Курс лекцій. — К., 1992. — С. 116–117.